

PROTIV VEŠTAČKIH MEŠAVINA

Ako iz širokog spektra pitanja i potpitanja koja su postavljena kao predložak za razmišljanje i mogući razgovor o „ukrštajima poezije i proze“ zanemarimo ona koja pomenute „ukršstaje“ i prožimanja smešta u socijalni i istorijski kontekst, ili u uži kontekst književnog života i njegovih manifestacija, na samom početku prisetio bih se jednog razmišljanja Oktavija Paza, koje kaže da je „...ritam ne samo najstariji i stalni element govora nego se lako može desiti da mu je i prethodio“. Pazov iskaz podseća nas na nešto što je zajedničko svim književnim formama, ali što istovremeno književne forme razdvaja i pomaže nam u njihovoj identifikaciji. Taj iskaz može se i radikalizovati do uverenja ili tvrdnje da nema sumnje da ritam jeste stariji od govora, da je stariji i od čoveka, još stariji od čoveka koji je kroz evoluciju stigao do spoznaje prirode i njenih ritmova, a posebno od čoveka koji je u jednom trenutku počeo da stvara umetnost, među njima i jezičku umetnost, koju danas najčešće delimo na poeziju i prozu, na liriku, epiku i dramu.

Dakle, ako ostanemo pri tome da je ritam jedna prapočetna i stara stvar, da je stariji čak i od čoveka i govora, onda je i podela na prozu i poeziju mnogo bezbolnija nego što se na prvi pogled može učiniti. Ako je to tako, možda je ipak najčudnije to što i danas o tome razgovaramo, skoro dva i po milenijuma posle onih antičkih poetičara koji su o tome tako suvereno razmišljali, dakle posle toliko, kroz minule vekove, izdiferenciranosti i tolikih opisa razlika između poezije i proze. Ali ako razgovaramo, mora da se radi o pitanju još uvek aktuelnom, možda nešto manje važnom za književne praktičare, za pesnike i prozaiste, nego za one koji o poeziji i prozi pišu, pokušavajući da nam ih tumače.

Dilema šta je u nekom tekstu koji pretenduje da bude književni proza a šta poezija, šta je pesma a šta priča, ili šta je neki tekst više – pesma ili priča, i šta od ovo dvoje više doprinosi književnoj vrednosti jezičke tvorevine, koliko je važna toliko je i relativistička, uzimajući u obzir posebnost sveta jednog književnog dela, pa bilo ono pesma od trideset stihova ili roman obima *Čarobnog brega*. Svako književno delo, kada je završeno, poseduje svoju celovitost, svoje zakone, svoju neponovljivu i neizmenljivu strukturu, ali za tu celovitost i jedinstvenost nije zaslužan samo tvorac tog dela, ili njegova znanja i sposobnosti upotrebe jezika i različitih književnih tehnika. I ovakvo razmišljanje govori nam da u nastanku književnog dela deluje i nešto što je starije i od govora i od sposobnosti čoveka da ga koristi, da i ono što u njegovim tvoračkim sposobnostima dolazi iz podsvesti utiče na celovitost njegove književne tvorevine. Kada ne bi bilo tako, kada bi sposobnost književnog oblikovanja dolazila samo iz svesti, onda bi za stvaranje književne umetnosti dovoljno bilo samo znanje, što više znanja, onda bi najbolji pisci bili isključivo univerzitetski profesori književnosti.

Poznato je da o formalnim stranama pesme, priče ili romana, o pesničkom ili proznom jeziku i tehnikama, čitalac ne razmišlja previše ako je delo zaista vredno, ako su njegova i zvučanja i značenja, sve njegove tehnike, tako sliveni da pružaju istinski estetski doživ-

ljaj. Što je taj doživljaj intenzivniji, manje ćemo, bar kod prvog čitanja, razmišljati o oruđima koja su upotrebljena da bi do njega došlo. Ta će oruđa biti i skrivenija u delu koje je zaista vredno, nego u delu čija je vrednost sumnjiva. Ali mi nismo samo oni koji pišu i čitaju ne razmišljajući o tome na koji su način i kojim sredstvima taj estetski rezultat i doživljaj postignuti. Iza nas je uvek i neka tradicija pisanja i čitanja, kroz književne forme mi učimo književnost i primenjujući ih pokušavamo da je stvaramo, one su posle toliko milenijuma književnosti deo našeg i kulturnog i psihološkog nasleđa.

Danas, kada su i sklonost ka mešanju žanrova i opasnost od nerazlikovanja vrednosti i ne vrednosti u književnosti toliko velike, mislim da je upravo svest o žanrovima, o osnovnim razlikama između pesničkog i pripovedačkog govora veoma važna. Eksperiment samo radi eksperimenta, potreba da se napravi mešavina proze i poezije s jednim ciljem da se napravi nešto novo, a bez svesti o mogućnostima i opasnostima tog mešanja, neće proizvesti književno delo, već samo veštačku tvorevinu. To svakako ne znači da treba ograničavati pisce u nastojanju da pišu onako kako misle da je najbolje. Polja mogućnosti u književnosti još uvek su toliko široka i brojna da svako ko je nadaren bar jedno od tih polja može naći i za sebe.

*

Moje iskustvo sa poezijom i prozom, ako neko prihvati da se i jednom i drugom formom bavim ozbiljno, i ako je to iskustvo ikome važno, određeno je, kao i kod mnogih drugih pisaca, kako iskustvom pokušaja pisanja poezije u školskim danima, kasnije pisanjem i poezije i proze istovremeno, još kasnije naizmeničnim pisanjem i jedne i druge forme, i razume se, kroz sve ove periode, samim čitanjem i poezije i proze, kao i čitanjem, nažalost prilično nesistemačnim, književne teorije i esejistike. U tim smenama „posvećenosti“ jednom ili drugom, uvek mi je bilo teže vratiti se iz proze u poeziju, nego obratno. Možda zbog toga što je poezija najkreativnija forma umetničkog stvaranja uopšte, a istovremeno traži povratak i arhetipskim dubinama i jezika i ljudskog sećanja. U te dubine nije se lako vratiti iz sveta pripovedanja i fabulacije, a još teže iz svakodnevnog života. A da li ćemo pisati poeziju ili priču, ili u istom delu i jedno i drugo, zavisi najčešće manje od naših namera nego od one muzike koja zazvuči u našoj svesti i podsvesti, često protiv naše volje.

I na kraju, ako bih ipak hteo da nešto kažem i o samim piscima koji danas pišu i poeziju i prozu, rekao bih da se često dešava da jedni kritičari takvog jednog ambicioznog bezobraznika (koji se, eto, usudio da piše i jedno i drugo) proglašavaju pesnikom koji pokušava da piše i prozu, a drugi bivšim pesnikom koji je postao prozaista. Što će reći da nije ni jedno ni drugo, tj. da nije više pisac. Možda je neka uteha jedino u tome da bi oni koji tako misle o današnjim piscima i poezije i proze verovatno isto to mislili i o Andriću i Crnjanskom, da kojim slučajem danas žive i da su u nekom svom prvom ili srednjem stvaralačkom dobu.